

Když císař František Josef I. 28. července 1914 vyhlásil válku Srbsku a vydal rozkaz k bombardování Bělehradu, stanul svět na prahu čtyřletého válečného šílenství, které znamenalo statisíce obyvatel této planety. Válečná léta však také ve svých důsledcích znamenala rozpad rakousko-uherské monarchie a šanci na vznik samostatného státu pro Čechy a Slováky.

V českých zemích se válka nesetkala s žádným nadšením. Vojáci rukovali do kasáren s nevolí a mezi Čechy rostl pocit národního ohrožení. Většina mobilizovaných doufala, že se brzy vrátí domů. Politické strany většinou vyčkávaly, pouze katolické strany okamžitě vyjádřily loajalitu císaři.

Boj za nezávislost ze zahraničí

Na rozbití habsburské monarchie se ve svých politických plánech orientoval vůdce realistů, univerzitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk. Budoucí osud Čechů a Slováků spojoval s vojenským vítězstvím demokratických států západních Evropy spojených v Dohodě. V říjnu 1914 představil svůj projekt „nezávislých Čech“, který měl však ještě daleko do budoucí podoby československého státu. V prosinci 1914 při cestě do Itálie zůstal v emigraci, protože v Rakousku-Uhersku byl na něj vydán zatykač, a začal se svými vlivnými přáteli organizovat protirakouské akce. Snažil se organizovat krajany v zahraničí, obracel se na vlivné osobnosti států Dohody, aby je získal pro svou myšlenku nezávislých Čech.

Na podzim roku 1915 byl ustanoven v Paříži Český komitét zahraniční, který formuloval cíle českých a slovenských krajanů v probíhající světové válce. Byl to první politický orgán československého zahraničního odboje. V roce 1916 vznikla v Paříži Národní rada československá jako vrcholný řídicí orgán, který řídili T. G. Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik jako legitimní zástupci českého a slovenského lidu. Rada se prosadila jako uznávaná představitelka českého a slovenského zahraničního hnutí a začala vytvářet své odbočky v Rusku, v Římě a v USA. V létě 1918 byla rada oficiálně uznána jako reprezentace československého národa státy Dohody a poté se stala základem prozatímní československé vlády.

Československé legie

Jedním z hlavních cílů představitelů zahraničního odboje bylo dosáhnout utvoření československých vojenských jednotek z řad krajanů a českých a slovenských zajatců rakousko-uherské armády v zemích Dohody, kteří chtěli bojovat proti Rakousku-Uhersku.

Již v roce 1914 se nezávisle na sobě vytvořily dvě vojenské jednotky, jejichž cílem bylo bojovat v řadách vojsk Dohody. Byla to Česká družina v Rusku a Rota Nazdar ve Francii. Vznikly z řad krajanů žijících a pracujících v těchto zemích. Jejich bojová vystoupení na frontě vynikala odvahou a bojovností. Po značném diplomatickém úsilí T. G. Masaryka a M. R. Štefánika souhlasily vlády zemí Ruska, Francie, a posléze i Itálie se vznikem samostatných československých vojenských jednotek a podpořily jejich vznik materiálně i organizačně. Podle místa působení dělíme jednotky na československé legie v Rusku, československé legie ve Francii a československé legie v Itálii.

Rusko

Nejpočetnější legie byly vybudovány v carském Rusku, kde před 1. světovou válkou žila poměrně velká menšina našich krajanů. V roce 1914 žilo zejména v oblasti Kyjeva, Moskvy, Petrohradu a Volyňska více než 70 000 Čechů a Slováků, kteří se sdružovali do různých krajanových spolků. Ihned po vypuknutí války v srpnu 1914 vytvořili dobrovolnickou jednotku Česká družina. Činnost České družiny byla velitelstvími jednotlivých ruských divizí vysoce hodnocena, a to vedlo k prosazení myšlenky doplňovat její stav českými i slovenskými válečnými zajatci rakousko-uherské armády. V červenci 1915 bylo povoleno, aby do České družiny přicházeli mobilizovaní ruští občané české a slovenské národnosti. Postupně vznikly další roty, až vytvořily základ praporu, postupně byl ze dvou praporů vytvořen Československý střelecký pluk a posléze zformována Československá střelecká brigáda.

K obratu v organizaci a bojovém nasazení těchto jednotek došlo až v souvislosti s únorovou revolucí v Rusku v roce 1917, která vyvrcholila nastolením Prozatímní vlády. Hrozilo rozpuštění Československé střelecké brigády jako pozůstatku starého carského režimu. Avšak Masaryk věděl, že Čechoslováci musí bojovat, chtějí-li si ve válce vymoci uznání vlastního státu. Proto bylo potřebné prokázat odhodlání účastnit se po boku ruských vojsk boje proti armádám centrálních mocností. Jako celek bojovaly poprvé československé vojenské jednotky v bitvě u

Zborova 2. července 1917. Zpráva o úspěšném boji vzbudila světový ohlas a ruská Prozatímní vláda povolila volný nábor zajatců do čs. jednotek. Příliv nových vojáků tak umožnil další organizační rozvoj čs. jednotek.

Bolševici v čele s V. I. Leninem odstranili ozbrojeným povstáním v Petrohradě 7. listopadu 1917 Prozatímní vládu, chopili se moci v zemi a nastolili vládu sovětů. Českoslovenští vojáci se ocitli v neudržitelném postavení. Hrozilo, že Čs. armádní sbor padne do rukou Němců a Rakušanů a bylo přímo ohroženo jeho posláním bojovat za vznik samostatného státu. Masaryk však dosáhl toho, že ruské legie byly v únoru 1918 prohlášeny za část autonomní československé armády ve Francii a bylo rozhodnuto, že se legie z Ukrajiny přepraví po sibiřské magistrále na Dálný Východ do Vladivostoku a odtud do Francie, kde se měly zapojit do bojů na západní frontě. Situaci však komplikovala Rudá armáda a konflikt vyústil v protibolševické povstání Čs. armádního sboru s heslem „probít si cestu do Vladivostoku ozbrojenou silou.“ Evakuace československých vojáků z Vladivostoku nakonec začala až

15. ledna 1919 a trvala do 30. listopadu 1920. Na ruské frontě padlo přes 4000 legionářů a vrátilo se více než 70 000 mužů.

Francie

Ve Francii žilo po vypuknutí první světové války několik tisíc Čechů a Slováků. V Paříži působily aktivně krajanské spolky, především Sokol a Rovnost, které organizovaly nábor dobrovolníků do francouzské armády v rámci Cizinecké legie. V srpnu roku 1914 bylo přijato prvních 300 Čechů a Slováků. Byli zařazeni do 2. pochodového pluku Cizinecké legie jako I. rota praporu C. Tato rota byla nazvaná podle českého pozdravu Rotou Nazdar. Po bitvě u Arrasu v květnu 1915 utrpěla značné ztráty a přestala existovat. Ti, co přežili, byli zařazeni do jiných jednotek. Aby bylo možné vytvořit ve Francii samostatnou čs. armádu, podařilo se přepravit z Ruska asi 1600 mužů a začali se hlásit další dobrovolníci téměř z celého světa: skupina zajatců z Rumunska, jednotlivci z Jižní Afriky a Austrálie, skupina českých důstojníků ze Srbska, okolo 4000 bývalých rakouských zajatců ze srbské armády, asi 2500 dobrovolníků z USA. Nakonec bylo ve Francii okolo 10 000 bojeschopných Čechoslováků a

16. prosince 1917 byla francouzskými úřady potvrzena autonomie československé zahraniční armády. Armáda podléhala politicky Čs. národní radě v Paříži a vojensky vrchnímu velitelství francouzské armády. Postupně byly zorganizovány čtyři československé střelecké pluky, které svedly tvrdé boje u Terronu, Vouziers i na dalších místech fronty. Od 19. prosince 1918 byli

legionáři přepraveni domů již do svobodného Československa. Z Francie se vrátilo 9957 mužů a padlo zde 630 legionářů.

Itálie

Nejmladší z československého zahraničního vojska byly italské legie. Italská vláda nechtěla zpočátku povolit vznik československých bojových jednotek na svém území a v Itálii neexistovala silnější krajanská obec, která by na počátku války vyvolala podobné aktivity, jaké se zrodily ve Francii a v Rusku. Až v lednu 1917 se podařilo dosáhnout umístování zajatých Čechů a Slováků do zvláštního tábora, odděleně od ostatních zajatců rakousko-uherské armády. Zde pod vedením sokolského cvičitele Jana Čapka založili 17. ledna 1917 Československý dobrovolnický sbor, jehož cílem bylo šíření myšlenky boje za samostatný československý stát se zbraní v ruce. V říjnu 1917 měl sbor 4000 příslušníků. Po uskutečnění kongresu potlačovaných národů v Římě podepsal M. R. Štefánik 21. dubna 1918 s italskou vládou smlouvu o zřízení samostatného vojska v Itálii. Po oficiálním vyhlášení náboru dobrovolníků do vojska bylo započato s budováním pluků a s výcvikem. Českoslovenští dobrovolníci svedli za cenu těžkých ztrát boje na frontě v oblasti Doss Alto. Toto místo je dodnes pro čs. legie symbolem krutých bojů, kde zahynulo množství Čechů a Slováků. Návrat italských legií do vlasti byl zahájen 11. prosince 1918. Na italské frontě padlo asi 350 legionářů a do Československa se vrátilo 19 476 mužů.

Domácí odboj

Po odjezdu profesora T. G. Masaryka do zahraničí v prosinci 1914 byl utvořen domácí výbor nazvaný Maffie. Maffie podporovala zahraniční aktivity profesora T. G. Masaryka a stála na důsledně protirakouských a prodohodových pozicích. Řídila především zpravodajskou a konspirační činnost, předávání informací a udržovala spojení se zahraničním odbojem. Její činnosti se účastnilo přes 200 osob. V březnu 1915 se ustavilo její předsednictvo ve složení Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Josef Scheiner a Přemysl Šámal. V září 1915 se po nucené emigraci E. Beneše stal jejím vedoucím Přemysl Šámal. V tomto roce byl zatčen Karel Kramář, který byl v roce 1916 odsouzen za velezradu a vyzvědačství k trestu smrti. Tento trest mu byl později změněn na doživotí a v roce 1917 byl amnestován a propuštěn na svobodu. V procesu byl souzen i další člen Maffie novinář Alois Rašín.

Rok 1918

Válka spěla ke svému konci a Češi a Slováci byli připraveni využít nastávajících jednání k vytvoření samostatného státu. Již 6. ledna 1918 na protest proti nepřizvání zástupců českého národa na mírová jednání v Brestu Litevském se v Praze sešel sněm českých říšských a zemských poslanců, který přijal jeden z nejvýznamnějších dokumentů české politiky v průběhu 1. světové války, jenž byl později nazván Tříkrálová deklarace. Dokument formuloval program domácích českých politických stran, jehož hlavním bodem byl požadavek vytvořit samostatný český stát v historických hranicích společně se Slovenskem při respektování práv národnostních menšin. Vídeňská vláda nechala její vytištěnou podobu zkonfiskovat. Zveřejněna byla až po jednání na říšské radě koncem ledna 1918.

Všimněme si však, že také již 21. ledna se sešli ve Vídni němečtí poslanci z českých zemí a schválili rezoluci požadující odtržení českých a moravských pohraničních území a vytvoření samosprávné provincie Deutschböhmen. A – kupodivu – jim rakouská vláda vyhověla. Možná již v této akci lze hledat zárodek německých požadavků, jež se posléze v 30. letech stupňovaly a vyústily v Mnichovskou dohodu.

8. dubna 1918 byl v Římě zahájen kongres utlačovaných národů Rakouska-Uherska, který uznal právo každého národa zřídit vlastní národní stát. Následovaly další manifestační akce přímo v českých zemích, které deklarovaly tato práva. V Praze byl jako vrcholná domácí instituce ustaven Národní výbor československý.

Na Slovensku vyjádřili představitelé politických hnutí v květnu 1918 souhlas s vytvořením společného československého státu. Stejného názoru byli i představitelé slovenských a českých krajanských organizací v USA. Svůj souhlas vyjádřili podpisem Pittsburské dohody s T. G. Masarykem. Schvalovali v ní spojení Čechů a Slováků v samostatném státě s republikánskou vládní formou a s ústavou. V červnu 1918 uznala právo československého národa na samostatnost francouzská vláda, britská vláda učinila totéž v srpnu 1918 a vláda USA začátkem září 1918.

Jako nový vrcholný orgán československého zahraničního odboje a zároveň jako reprezentant moci nového státu byla rozhodnutím E. Beneše po telegrafickém souhlasu T. G. Masaryka ustavena 26. září 1918 prozatímní československá vláda se sídlem v Paříži. T. G. Masaryk v ní zastával funkci prezidenta, ministerského předsedy a ministra financí, E. Beneš byl ministrem zahraničí a ministrem vnitra a M. R. Štefánik ministrem války. 14. října 1918 vystoupila pro-zatímní vláda na veřejnost a hned následujícího dne uznala prozatímní československou vládu Francie, do konce října ještě Británie, Srbsko, Itálie, Japonsko, v listopadu též Kuba,

Spojené státy, Řecko a Belgie.

Konečně samostatnou republikou

I když 16. října 1918 vydal císař Karel I. manifest Mým věrným národům rakouským, v němž sliboval přebudovat habsburskou monarchii ve federaci národních států, lavina daná do pohybu v roce 1914, se již nedala zastavit. Rozpad Rakouska-Uherska byl na dohled. 18. 10. 1918 byla T. G. Masarykem představena Washingtonská deklarace, která vyhlášovala československou samostatnost a zároveň stanovila základní principy, na nichž bude nový stát budován.

Ve chvíli, kdy se pozice ústředních mocností na frontách již hroutily, obdrželi významní repre-zentanti českého politického i hos-podářského života povolení k cestě do Švýcarska k jednání s představi-teli čs. zahraničního odboje. Dele-gace odjela z Prahy 25. října. V Ženevě se setkali s představiteli za-hraničního odboje, vedenými Edvar-dem Benešem. Domácí politikové informovali Be-neše o situaci ve vlasti, Beneš je zase o situaci v zahraničí. Jednání proběhla ve dnech 27. – 30. 10. Na jednání se obě strany odboje shodly na společném postupu a politickém programu. Byl dohod-nut způsob převodu státní moci z rakousko-uherských ru-kou do česko-slovenských. Dosavadní mocenský a hospodářský mechanismus neměl být rozbit, ale měl navázat na jeho sociální a politickou strukturu i právní řád. Do čela nového státu byl navržen T G. Masaryk. Zároveň byla před-běžně ustavena československá vláda v čele s Karlem Kramářem. V průběhu ženevských jed-nání byl v Praze vyhlášen samostatný československý stát.

Významný den

Když se ráno 28. října 1918 Antonín Švehla a František Soukup vydali převzít jménem Národního výboru Obilní ústav, aby zabránili odvozu obilí z Prahy na frontu, zjistili, že na budově vydavatele novin Národní politika na Václavském náměstí je vyvěšeno oznámení z Vídně, že vláda vyslovila souhlas s Wilsonovými podmínkami míru. Pražané si zprávu vysvětlili jako ka-pitulaci Rakouska-Uherska. V Obecním domě se sešlo předsednictvo Národního výboru a rozhodlo se převzít správu československého státu do svých rukou. V poledne přijal delegaci Národ-ního výboru na místodržitelství viceprezident Jan Kosina. Řekl, že místodržitel odjel ráno do Vídně a že mu nezanechal žádné pokyny, co v pří-padě převratu dělat. Když požádal vládu ve Vídni o in-strukce a žádné mu nebyly zaslány, rozhodl se delegaci neodporovat a nechat věcem „volný průběh“. V důsledku revolučních událostí, kdy lidé začali strhávat rakousko-uherské symboly a radovat se na ulicích z vývoje situace, obsadilo vojsko

Staroměstské a Václavské náměstí. Když však Národní výbor telefonicky požádal o stažení vojska, bylo žádosti vyhověno, neboť velitel vojsk měl rozkaz vyvarovat se jakéhokoliv krveprolití. Do ulic vyšly kapely a začaly vyhrávat vlastenecké písně. Rušný den vyvrcholil v 18.00 hodin, kdy Národní výbor vydal první zákon „O zřízení samostatného státu československého“.

Jindra Svitáková, foto: archiv autorky a Anlet

□

**Rubrika Mladý vlastenec je realizována za podpory
Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY